

Снежана Петровић

СХ. БАГА „ОБОЉЕЊЕ ЗГЛОБОВА КОД КОЊА
И ЉУДИ“ И СРОДНЕ РЕЧИ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ LIV

БЕОГРАД
1998

СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ
(Београд)

СХ. БАГА „ОБОЉЕЊЕ ЗГЛОБОВА КОД КОЊА И ЉУДИ“ И СРОДНЕ РЕЧИ

У раду се, кроз историјат проблема и раздвајање појединих хомонима, даје етимолошка анализа сх. турцизма *бага* „обољење зглобова код коња и људи“ и њој сродних речи.

Српскохрватске речи: *бага* „врста коњске болести, хронично обољење зглобова“, *багав* „који болује од бага“, *бањгав* „који храмље“ и њима сродне лексеме већ су до сада тумачене у етимолошким речницима, српскохрватског и других словенских језика, речницима страних речи и у појединим научним радовима. Међутим, само њихово порекло и међусобна сродност остали су недовољно јасно објашњени. С друге стране, у новије време објављена релевантна дијалекатска грађа, остала је без тумачења. Стога ћемо у овом раду покушати да ове сродне лексеме групишемо и етимолошки објаснимо, и да истовремено укажемо на постојање неколико хомонимних облика, који су неретко, у лексикографским приручницима сврставани заједно¹.

Тако је, на пример, у одредницу РСАНУ *бага* смештено неколико хомонима што су, чини се, наслутили и аутори речника ставивши знак питања иза турске речи која би требало да буде заједнички етимон²: *бага* (тур. *bağa*?) 1. „љуштурса од корњаче“, 2. а. „(код коња) хронично обољење зглобова са стварањем квргастих израслина“, б. „жуљ код човека“, 3. „буба“, 4. а. „коледарска алатка“, б. „један део на колима“, в. „бабак“³ г. „подбочница, подупирач полице“⁴.

¹ У овом раду ћемо издвојити два хомонима турског порекла док за друге хомонимне турцизме в. Петровић 1996.

² Иако РСАНУ није етимолошки речник, порекло турцизама се по правилу бележи.

³ Овде је у РСАНУ грешком упућено на *бабак*¹ „бубамара“, а треба да стоји *бабак*² „попречни држак на веслу“. О етимологији овог турцизма, иначе једне од хомонимних речи из ове одреднице РСАНУ, в. Петровић 1996.

⁴ У колико код примера стоји само убикација, или нема ни ње, онда је он преузет из РСАНУ.

Први хомоним у овој одредници је реч *бага* „љуштура од корњаче“, пореклом од тур. *bağa* „корњачин оклоп, ствар направљена од корњачиног оклопа или сличног материјала“ (Redhouse:119). Етимологију рум. *bagă* и нгр. *блгѡѡс* „корњача, оно што је од корњачиног оклопа“ дао је Миклошич (Miklosich 1884:253 и Miklosich 1887:79), али без потврде сх. речи.

Други хомоним је лексема *бага* „а. (код коња) хронично обољење зглобова са стварањем квргастих изралина, б. жуљ код човека“. Да бисмо илустровали недоумице које у етимолошкој литератури постоје око, наизглед неспорног, порекла ове речи и њених деривата, најпре ћемо дати краћи историјат ове теме.

Етимологију ове речи први је покушао да реши Даничић (РЈА 1:150), који за *бага* „некаква коњска болест“ каже да је вероватно турска, не наводећи етимон, док *багав* „хром“ погрешно тумачи од тур. *bögmek*, *bögmek*, *bögri* „кривити, крив“⁵ и повезује је само са речју *бангав* „хром коњ“, а не и са *багав*, *багљав*, *багљив* „болестан од баге“.

Исправно порекло сх. *бага*, *багав*, *багљив* „имати болесна копита“ < тур. *bağa* „болест копита“ дао је Миклошич (Miklosich 1884:253). Ова је етимологија остала на неки начин ван видокруга научника који су се бавили турцизмима у сх. језику и поред тога што је објављена у студији која је један од основних приручника за проучавање турцизама.⁶

Потом Штрекељ (Štrekelj 1908:47) за сх. *бага* „коњска болест, бага, чвор, петља“⁷, наводи да је пореклом од тур. *bağa* „жаба“, те да се такве врсте болести често именују речима са значењем „жаба“. Ово семантичко објашњење није нетачно, али како у турском језику већ постоји назив за болест, Миклошичева етимологија је прецизнија⁸.

Шкалајић у речнику турцизама (Škaljić 1979:111, 112)⁹ наводи следеће лексеме и њихову етимологију¹⁰: *бага* „1. чворугаста изралина на ногама стоке, нарочито коња, врста болести, 2. жуљ, курије око (код

⁵ Даничићева претпоставка није без основа, уп. семантички развој „крив“ > „хром“ код словенских речи: сх. *крив* „искривљен“ и „хром“, в. и ЭССЯ 12:171 s.v. *кривъ* (јѣ). У случају речи *хром* основно значење је „хром, сакат“, али постоји и „крив“ — укр. дијал. *хромий* „крив“ (ЭССЯ 8:101).

⁶ Тако, на пример, Локоч уопште не наводи на списку литературе за свој речник Миклошичеве студије о турцизмима (Karl Lokotsch, *Etymologisches Wörterbuch der Europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter Orientalischen Ursprungs*, Heidelberg 1927).

⁷ Значење „петља, чвор“ забележио је само Штрекељ, тако да оно није сасвим поуздано, вероватно је преузето од *баг* „чвор, веза“.

⁸ О пореклу и семантичкој сродности тур. *bağa* „жаба, корњача“ и тур. *bağa* „коњска болест“ биће речи касније у раду.

⁹ Поводом ове речи наведене код Шкалајића уп. и Tietze 1970:169.

¹⁰ Ни он не помиње Миклошича, иако његов рад има на списку литературе.

човјека)“, *багав* „који има баге на ногама, који болује од бага“, *багавосић* „особина, стање онога који је багав“ < тур. вулг. *bağa, bağı* „id.“, *багљив* „особина, стање онога који је багав“ < тур. *bağlı (bağı -li)*¹¹.

Кнежевић за сх. *бага*, *багљав*, *багљив* као етимон наводи тур. *ba-kanak*¹², док сх. *багав*, *багавац*, *багавица*, *багав* одваја у посебну одредницу и, слично Даничићу, претпоставља да воде порекло од тур. *bük-tek* „савити“.

Скок у свом етимолошком речнику (Skok I:88–89) ове речи сврстава у две различите одреднице. Прва је *бага* „некаква коњска болест“, а ту се налазе и речи: *багљив* (коњ), *багљав*, *бажњив*, *обагламићи* „оболети од баге (за коња)“. На том месту Скок помиње Даничића који каже да је реч турског порекла, али не даје етимон¹³, но ипак сматра да је порекло ових речи нејасно. Друга одредница је *багав* „хром“, са лексемама: *багавац*, *багавица*, *обагавићи* „охранути, постати багав“, *обагавићи*, *бангав* (коњ), *обангавићи*. Скок узима облик *бангав* као етимолошки примаран и, ослањајући се највероватније на Миклошичево тумачење (Miklosich 1886:7), изводи његово порекло од циганског придева *rango* < стинд. *raŋgi-* „хром“. Скок није увидео сродност фонетски овако сличних облика — *бага* и *багав*, који су и носиоци посебних одредница, највероватније због непрецизно дефинисаног значења речи *бага* „некаква коњска болест“ код Вука. У питању су могле бити различите болести, па је Скоку промакло да је „некаква“ болест заправо „болест ногу, квржаве израстине на зглобовима и копитама коња“¹⁴, па самим тим и да је прелаз значења „болест ногу код коња“ > „хром, сакат коњ“ > „оболење ногу код човека, жуљ“ > „хром (човек)“ потпуно регуларан. У Скоков пропуст спада и то, што није поменуо већ констатовано турско порекло лексема *бага* и *багав*.

Безлај (Bezlaј 1973/74) у свом раду, поред других словенских речи, анализира и сх. *багав* „сакат“. Он наводи примере из дотада објављених речника као и неке од горепомнутих етимологија. Сматра да сх. *бага* има шири семантички распон од турске речи *bağa*, што није карактеристично за новије позајмљенице¹⁵, те да је стога

¹¹ Шкалаић није навео турски извор из кога је ова реч, а постоји могућност да ју је сам конструисао помоћу продуктивног турског суфикса *-li*. Пошто у турском постоји реч *bağalı* „човек коме је избила болест на грлу“ (SDD) пре ће бити да је она потенцијални етимон сх. *багљив* (уп. касније и *багављив*).

¹² Ова турска реч је вероватно сродна са тур. *bağa*, уп. Севортјан 2:43–45.

¹³ Вероватно се ради о горепомнутој етимологији из RJA.

¹⁴ Значење које даје Шкалаић (в. касније), није било доступно Скоку, јер је прво издање речника турцизама изашло 1957. године, али је свакако на располагању могао имати Штреклељев и Миклошичев рад. Овај последњи је своје примере, а вероватно и семантичку дефиницију узео из књиге: O. Blau, *Bosnisch-Türkische Sprachdenkmäler, Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, V/2, Leipzig, 1868.*

¹⁵ Међутим, секундарна семантичка адаптација је веома раширен процес код позајмљеница, како старијих, тако и новијих уп. Вјејетић 1995, Петровић 1995, Влајић–Поповић 1996.

највероватније дошло до укрштања двеју страних основа, турске и циганске. Мост међу њима, по Безлају, морала је бити нека домаћа основа, на пример *бага или *багав, која је омогућила то укрштање. Сродне српскохрватске речи биле би *габав* „крив на којем уду или зглобу“, *габа* „артритис, улози“. Безлај не објашњава код којих облика је дошло до формалног и семантичког укрштања разнородних основа, па његова претпоставка остаје више начелна, без конкретних примера и аргументације.

Након увида у историјат овог проблема можемо рећи да је први Миклошич дао исправну етимологију ових речи, што је касније преузео и проширио Шкаљић, док су други аутори имали, мање или више, различита мишљења. Да бисмо употпунили корпус сх. речи које воде порекло од тур. *bağa* „болест ногу и копита код коња“ навешћемо следеће, углавном дијалекатске, потврде из новијих речника и збирки речи:

баг „багав“ (РСАНУ)¹⁶,

ба̋га „хронично обољење зглобова у коња са стварањем квргастих израслина“ (Ускоци, Станић),

ба̋ге pl. „шкрофуле, отицање вратних жлезда (обично услед туберкулозе)“¹⁷ (Црногорско приморје); „болест код коња, оболеле, натекле вратне жлезде“ (Шајкашка, Галетин 1980; Иванда, Чешљар 1983),

ба̋гав „који болује од бага, хром“ (Барања),

ба̋гавац „коњ који болује од баге; онај који је багав, који пати од баге“ (БиХ),

багаџ „неспособан“ (Лужница, Манић),

багајлија „коњ сакат, багљив“¹⁸ (Пива, грађа РСАНУ),

багаљив „сметен, брљив“ (Лесковац, Митровић 1984); „ћопав, сакат, чворновато и криво стабло дрвета“¹⁹ (Власотинце, грађа РСАНУ),

багаљивац „онај који се сасушио, свенуо“²⁰ (РСАНУ),

¹⁶ Овај облик није сасвим поуздан, јер се ради о реконструкцији на основу само једног примера из народне песме из Босне и Херцеговине: „Узвали се на *бага* кулаша“. Вероватније је да је то турска аглутинативна конструкција типа *самур-калџак*, *ћул-башиа*.

¹⁷ О овом значењу в. нап. бр. 30.

¹⁸ Уп. сх. *бркајлија*, *дугајлија*, *новајлија*. У овим примерима до убацивања првог *ј* дошло је код нетурских основа, па је можда по аналогији убачено и у ову турску реч.

¹⁹ Значење блиско овом последњем постоји и у турском: *bağa*, *бага* „неравнине на стаблу“ (SDD).

²⁰ Овако дефинисано значење могло би да има везе и са *багаљ* „сноп сена“ (одн. нешто суво, сасушено), али оно није јасно видљиво из само једног примера у РСАНУ: *Воћке добијају рака, савлада их маховина ... и за неколико година њостану љави багаљивци*. Могуће је и значење: „криво, чворновато стабло“ (в. горњи пример и нап. бр. 17) које у том случају, припада овој породици речи.

багелайи, *багелање*²¹ „једва, немоћно ићи, преплитати корак; погрд. јести“²² (Ускоци, Станић),

баглав „багав (коњ)“ (Трешњево),

баглав „багав (БиХ, ЦГ); „шепав“ (Загарац, Ћупић) „који има неки телесни недостатак (рука или нога); неспособан за било какав посао“ (Чумић, Грковић Ј. 1982),

баглаив „багав“ (Левач, Дучаловићи),

баглайи „несигурно ићи“ (РМСМХ),

баглайи „кривити, шепати“,

добаглайи „доћи с напором“ (Загарац, Ћупић),

баглаив „багав“ (Београд; Ускоци, Станић),

баглаив „багав (коњ)“ (Васојевићи, Стијовић 1990),

багула „онај који је телесно и душевно неразвијен“ (Книн),

багуља „id.“ (БиХ),

бажљив „багав“ (Срем),

обагавији „постати багав, хром, обангавити“²³ (Дивосело, Лика); „в. обаглаити“ (Оток); „наградити или покварити“ (РЈА); „зарастити, зацелити (о рани)“²⁴ (Имотски, РЈА),

обаглаваји „постати багав, хром; онемоћати, оронутити (од некретања, старости, тешког рада и др.)“ (грађа РСАНУ),

²¹ Код овог, а и неких других глагола, требало би претпоставити постојање непотврђеног облика **багаји*, па затим његову експресивизацију путем суфиксације, префиксације, палатализације (о експресивним средствима у творби српскохрватских глагола в. Бјелетић 1994).

²² Није сигурно да ли наведени глагол и глаголска именица припадају овој етимолошкој породици. Може се претпоставити прелаз **багаји* > *багелайи*, као и семантички помак „храмати“ > „једва, немоћно ићи“ > „погрд. јести“ уп. сх. *басати* „корачати неспретно, трапаво“ (Бачка) и *басати* „погрд. јести“ (Комарница, Ускоци, Станић), затим *кељати* 1. „ћопати, храмати“ (Левач), 2. „јести, кусати“ (Црна Гора). Треба имати у виду и следеће примере из Ускока:

бакелайи „1. погрд. неуредно јести, 2. помало радити, радуцкати“,

бакелање „1. гл. им., 2. јело“,

бакелшије „погрд. 1. особа која се прејела, 2. особа која много једе, гладница“.

Глаголи *багелайи* и *бакелайи* могли су настати и од непотврђених облика **гелайи*, **келайи* као непалатализованих облика од *гељайи* „храмати, споро ићи, беспосличити“ (Србија, Црна Гора, Босна) и *кељайи* (в. горе) уз помоћ префикса *ба-*. Што се тиче глагола *багелайи*, по нашем мишљењу је вероватнија његова етимолошка веза са именицом *бага* (уп. касније реч *бангељайи* „а. бангати, б. ићи споро, вући се“ (Груза)).

²³ Овај глагол само у првом значењу, поменут је код Скока (Skok I:89, s.v. *багав*), без етимологије, в. горе.

²⁴ Ово значење је можда мотивисано семантичким развојем присутним код словенских речи сличног значења: „нешто надувено, отечено, израслина“ > „крста на рани“, уп. сх. *бубушка* „округла израслина на листу“ (Рашка), *бубушка* „крста, бубуљица“ (Свиница, Томић 1984), *йодулији* „набубрити, отећи, отврдути (о рани)“ (Војводина, грађа РСА), в. и Куркина 1973:67–68.

обагљати „добити баге, жуљевите отоке, квргасте израслине на зглобовима које отежавају кретање (о коњу, волу); обангавити“ (БиХ, Дучаловићи),

обагљивати „в. обагљати“ (Обади); „имати отежано кретање, ход, као багљив коњ, уопште онемоћати, оронут (од некретања, старости, тешког рада)“ (ЦГ, Дучаловићи, Обади).

Овим речима сродна је још једна бројна група сх. речи за чији ћемо основни облик узети придев *бангав* „сакат, хром“. Он је у етимолошкој литератури тумачен као позајмљеница из циганског *rango* „id.“ (Miklosich 1886:7). Са овим тумачењем сагласан је и Бернекер (Berneker 1913:42). Младенов наводи исто порекло за бугарске речи *банго* и *џанго* „хром“ (Младенов 1941:16, 410). БЕР има само буг. *багаив* „сакат, хром“ (БЕР 1:24)²⁵, које пореди са сх. *бага* „некаква болест ногу код коња“ остављајући их без етимологије. И Скок (op. cit.), тумачи на исти начин придев *бангав*, који узима као примаран облик у низу *багав*, *бангав*, *обангавићи*, увиђајући да остаје проблем ишчезавања -н- у облику *багав*.

Ми смо, супротно од Скока²⁶, претпоставили да је облик *багав* „који има баге на ногама, који болује од бага“²⁷ примаран, а да је *бангав* „сакат, хром“ настао његовом назализацијом. Назализација је веома фреквентно средство експресивизације, а ова породица речи, као што се види и из горњих примера, обилује експресивизованим облицима; уп. и *гегати* : *генгати* : *гењати*, *сигав* : *сингав* : *сињав*, *гигав* : *гингав* и др²⁸. За разлику од породице придева *багав* код којих је значење „коњска болест, болест код животиња“ сачувано у већем броју примера, код речи *бангав* и њених деривата, осим једног примера, значење је везано искључиво за људе. Ти деривати су следећи:

бањгав „који је дебелих стопала или натечених ногу, па тешко иде, који нахрамљује“ (Оток), фиг. „нескладан“ (Кочић); „који има оболеле ноге (о коњу)“ (Иванда, Чешљар 1983); „човек који има натечене ноге, тешко хода“ (Ловра у Мађарској, Мијатовић 1983),

бањгавац, *бањгавица*, *бањгавко* „онај који је бангав“ (Банија),
бангавоси „стање, особина онога који је бангав, што је бангаво“,
бангавурда „аугм. и пеј. од бангавац“ (Бачка),

²⁵ Ова бугарска реч је истог порекла као и сх. *бага*, уп. Menges 1969/70:66, а њима се може придружити и алб. *bagë* „вет. бага“ (уп. Çabej 1976).

²⁶ Сматрамо да је, у овом случају, исправније поћи од минималног фонетског облика као примарног и претпоставити да је експресивизација формалним средствима секундарна појава (в. и Петровић 1994:461–462).

²⁷ У РСАНУ је за значење *багав* упућено на *бангав*, што значи да им је семантика истоветна.

²⁸ О назализацији и другим експресивним средствима творбе у сх. језику в. Бјелетић 1994:267.

бангавуша (Бачка),
бангавче „бангаво дете“ (Бачка, Банија),
бангавша (Банија),
бангаџи „храмати, шепати“ (Каменица),
бангавиџи „постајати бангав“ (Гружа),
бангелџиџи, *бангелџање* „а. бангати, б. ићи споро, вући се“ (Гружа),
бангија „бангавац“ (Купиновац),
банђија „id.“ (Мачва),
бангљав „хром“ (Ваљево, усмена потврда А. Ломе),
бангљав „в. *бангљав*“ (Чумић, Грковић Ј. 1982),
бањав „бангав“,
бањгав „id.“,
обангавџи „постати бангав, хром“,
обангавиџи „id.; учинити некога бангавим, хромим“ (грађа РСА-НУ).

Бројност српскохрватских неназализованих облика и семантичка подударност једних и других деривата иду у прилог турском пореклу, мада се не може искључити ни могућност да је, због фонетске сличности, код последњих облика дошло до укрштања турске и циганске речи. Ова претпоставка је вероватнија када су у питању бугарски примери, због постојања бугарске речи са почетним *й*- и малог броја потврда неназализованих облика.

У закључку можемо констатовати да су сх. речи *бага* „љуштура од корњаче“ и *бага* „коњска болест“ хомоними, позајмљени од две самосталне турске лексеме, које су етимолошки сродне. Обе речи воде порекло од тур. *baka / baqa*, тачније од реконструисане основе **bak* са следећим основним значењима: „1. општи назив за животиње из породица жаба и корњача, 2. кртица, 3. водени пацов, 4. мали растом, кепец“²⁹ (Севортјан 2:41–42). Турске речи *баџа*, *бага* „израслина на коњском зглобу“, као и сродна значења у дијалектима других турских језика сматрају се последицом секундарног семантичког развоја³⁰.

²⁹ Можда би и сх. *багел* „човечуљак“ (Бела, РЈА) могао припадати овој породици.

³⁰ Занимљиво је да се семантички помак „жаба“ > „разне врсте болести, обољење жлезда на врату“ може сматрати регуларним, не само у турским језицима. Штавише, неки аутори време настанка хомонима *жаба* „назив за болест“ и „гапа“ на словенском нивоу, због ширине распрострањања и специфичне семантичке везе, смештају још у прасловенско доба (в. Меркулова 1963:73, цитат према Џыхун 1986:213). Тако и у српскохрватском имамо: *жаба* „гапа“ и *жаба*, *жабица* „оток у гуши коња и волова, запаљење лимфних жлезда на врату“. Иако се тај назив за болест, по семантичкој аналозији могао развити и на сх. језичком подручју, реч је, очигледно, као таква преузета из тур. *баџа*, *бага* „болест у облику отекине на грлу“, *баџали* „човек коме је избила болест на грлу“ (SDD).

Овде анализирани речи, осим експресивизацијом облика, одликују се и формалним и семантичким укрштањем са етимолошки несродним лексемама, до чега долази пре свега због фонетске сличности облика, али и због блискости значења. То је случај у следећим примерима:

ба̑гар „1. бангав, сакат, хром коњ, 2. слаб коњ уопште, 3. фиг. погрд. а. човек сакат у ногу или ноге, б. онеспособљен, слаб, немоћан човек“³¹,

ба̑гара „женска особа слаба на ногама“,

*ба̑гара̑и̑и*³² „храмати, тешко се кретати“ (Прошћење, Вујичић 1995),

ба̑гара̑а̑ „багар“,

ба̑гара̑уша „бенгеруша“,

ба̑гир „багар“,

ба̑гира „која храмље, саката“,

ба̑гирање, *ба̑гира̑и̑и* „багарати“,

ба̑гир̑а̑ „багар“,

бан̑гара̑а̑ „id.“,

бандера̑а̑ „сакат коњ или човек“,

б̑енгав „(о коњу) коме је нога нешто болесна или оштећена те храмље“,

б̑енгара̑а̑ „врло слаб коњ“,

б̑енгара̑а̑а „бенгеруша“,

б̑енга̑а̑, *б̑енгела̑а̑* „багар“,

б̑енгерање, *б̑енгера̑и̑и* „1. ићи набадајући, храмљући, 2. једва се кретати“,

б̑енгера̑а̑ „1. багар, 2. фиг. човек слаб на ногама, онај којем је нога (или ноге) оштећена“,

б̑енгери̑н „багар“,

б̑енгера̑уша „1. кобила оболеле ноге или ногу, 2. фиг. слаба женска особа“,

б̑енги̑љ „багар“,

б̑енги̑љање, *б̑енги̑ља̑и̑и* „бенгирати“,

б̑енгир „багар“,

б̑енгирање, *б̑енгира̑и̑и* „бенгерати“,

б̑енгир̑а̑ „багар“,

б̑енгируша „бенгеруша“,

б̑енго „багар“,

б̑ендера̑а̑ „1. багар, 2. незграпан човек“,

³¹ Сви примери наведени у овом одељку су, уколико не стоји другачије, из Ускока (Станић), а семантичке дефиниције су скраћене.

³² Иако се и овај глагол може тумачити као експресивни облик од **бага̑и̑и*, сматрамо да је, због географских потврда (само Црна Гора) исправније тумачити га као де-минал од *багар*.

бендѐруша „бенгеруша“.³³

Код ових лексема укрстила су се два турцизма: *багав*, *бангав* „који има баге на ногама, хром, који тешко хода“ и *бејгир*, *бенгир* „коњ“, па се оне могу сматрати контаминатима³⁴. Код ових лексема искључиво неутрално значење речи *бејгир*, *бенгир* „коњ“ < тур. *beygir* „id.“ готово да се изгубило, а заменило га је специјализовано, експресивно значење „коњ болесних ногу, хром коњ; човек слаб у ногама, који једва хода, хром“:

И реч *обагламиџи* „обољети од баге (за коња)“ може се третирати као семантички контаминат³⁵, резултат укрштања двеју речи турског порекла. Овај глагол је, формално гледано, настао од именице *баглама* „1. шарка, гвоздена спојница која везује врата са довратком или прозор са оквиром“ (БиХ), „2. гвожђе у довратку у облику пијавице, на које пада скакавица од браве“ (Бачка), „3. тамбурица са три жице“ (Вук) < тур. *bağlama* „свеза, спој“. Међутим, његово значење није у вези са овом речју, за разлику од глагола *забагламиџи* „углавити, наместити шарке у врата; утврдити, причврстити“. Код речи *обагламиџи* је, по свему судећи због сазвучности са *обангавиџи*, *баглав* дошло до семантичког укрштања и креирања глагола са новим значењем.

Сх. лексема *бага* „обољење зглобова код коња и људи“ и овде наведене сродне речи представљају један од најшире распрострањених турцизама у српскохрватском језику — њихов ареал обухвата целу територију Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине и део Хрватске. Осим лексеме *бага* „корњачин оклоп“ која датира из прве половине XVIII в., прве писане потврде ових речи забележене су у Вуковом речнику, док је већина новијих примера из дијалекатских речника и збирки речи, па се старина не може утврдити. И поред тога, број деривата овог турцизма сведочи о његовој потпуној уклопљености у лексичко-семантички систем сх. језика.

³³ У примерима у којима је *-нг-* прешло у *-нд-* можда је по среди утицај неких других речи из ускочког говора нпр.: *бандекаџи* „поступати како не треба у неком послу; ићи поштапајући се; викати“, *бендаћ* „неразуман, глуп човек и сл“.

³⁴ Термин *контаминаџи* користимо за оне речи које настају као резултат контаминације („мијешања разних облика ријечи, разних ријечи, одн. различитих конструкција“ (Simeon I:695). Уп. нпр. буг. *кртоска*).

³⁵ Семантички контаминат је реч настала као резултат семантичке контаминације, а то је „прерасподјела семантичких функција међу дијеловима (члановима) скупа ријечи, давање једном од елемената скупа ријечи новог значења, што настаје као резултат узјамног дјеловања језичних јединица које се додирују у асоцијативном или синтагматском низу“ (Simeon II:157). О оказионализмима грађеним семантичком деривацијом в. Otašević /Sikimić 1992:74.

ЛИТЕРАТУРА

- Bezljaj 1973/74** — F. Bezljaj, Na robu srbohrvatskega (in slovenskega) etimološkega slovarja, *Jezik in Slovnstvo* XIX/1–2, Ljubljana.
- БЕР** — *Български етимологичен речник* 1–5, А-пускам, Софија 1971–1996.
- Berneker 1913** — E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
- Бјелетић 1994** — М. Бјелетић, Експресивна средства у творби српскохрватских глагола, *Научни састајан славистиа у Вукове дане* 22/2, Београд 1994, 265–271.
- Bjeletić 1995** — М. Bjeletić, Turcizmi u srpskohrvatskoj terminologiji srodstva, *Јужнословенски филолог* LI, Београд, 203–221.
- Vlajić-Popović 1996** — J. Vlajić-Popović, Semantic Evolution of Some Greek Loans in Serbo-Croatian, *Zeitschrift für Balkanologie* 32/1, Wiesbaden, 109–116.
- Вујичић 1995** — М. Вујичић, *Рјечник говора Пришћена (код Мојковца)*, Подгорица.
- Галетин 1980** — Г. Галетин, Из лексичке проблематике северне Шайкашке, *Прилози ироучавању језика* 16, Нови Сад, 59–92.
- Грковић Ј. 1982** — Ј. Грковић, Прилог познавању дијалекатске лексике Шумадије (из лексике Чумића), *Прилози ироучавању језика* 18, Нови Сад, 125–153.
- ЭССЯ** — *Этимологический словарь славянских языков* 1–23, Москва, 1974–1996.
- Knežević** — A. Knežević, *Die Turcismen in der Sprache der Kroaten und Serben*, Meisenheim am Glan, 1962.
- Куркина 1973** — Л. Куркина, К реконструкции этимологических связей основ с дифтонгом на -ц, *Этимология* 1971, Москва, 58–86.
- Манић** — Д. Манић-Форски, *Јужнички речник*, Бабушница 1997.
- Menges 1969/70** — K. H. Menges, Zum neuen Български етимологичен речник, und den türkischen Elementen im Bulgarischen, *Zeitschrift für Balkanologie* VII/1, 2, Wiesbaden, 55–83.
- Мијатовић** — Ј. Мијатовић, Прилог познавању лексике српских говора у Мађарској, *Прилози ироучавању језика* 19, Нови Сад, 149–117.
- Miklosich 1884** — F. Miklosich, *Die Türkischen Elemente in den Südost- und Osteuropäischen Sprachen*, Wien.
- Miklosich 1886** — F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886.
- Miklosich 1887** — F. Miklosich, *Die Türkischen Elemente in den Südost- und Osteuropäischen Sprachen*, Nachtrag, Wien.
- Митровић 1984** — Б. Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац.
- Младенов 1941** — Ст. Младенов, *Етимологически и правописен речник на българския книжовен језик*, Софија.
- Otašević/Sikimić 1992** — Đ. Otašević, B. Sikimić, Tvorba okazionalizama u srpskohrvatskom jeziku, *Јужнословенски филолог* XLVIII, Београд, 67–78.
- Петровић 1994** — С. Петровић, Сх. алџав „неуредан“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XXVII/1–2, Нови Сад, 461–468.
- Петровић 1995** — С. Петровић, Неки турцизми у српскохрватској кулинарској терминологији, *Јужнословенски филолог* LI, Београд, 223–232.
- Петровић 1996** — С. Петровић, Етимолошке белешке (сх. *бага*, *баглама*, *баге*, *багла*), *Наш језик* XXXI/1–5, Београд, 137–140.
- Redhouse** — *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük*, İstanbul 1988.
- RJA** — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–22, Zagreb, 1880–1976.
- PMCMX** — *Речник српскохрватског књижевног језика* 1–6, Нови Сад–Загреб, 1967–1976.
- РСАНУ** — *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XV, А-нокавац, Београд 1959–1997.
- SDD** — *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* I–IV, İstanbul 1939–1949.
- Севортян** — Э. В., Севортян, *Этимологический словарь тюркских языков* I–IV, Москва.
- Skok** — P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV, Zagreb, 1971–1974.
- Simeon** — R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* I–II, Zagreb 1969.

- Станић — М. Станић, *Ускочки речник 1–2*, Београд 1990.
- Стијовић 1990 — Р. Стијовић, Из лексике Васојевића, *Српски дијалектолошки зборник XXXVI*, Београд, 121–380.
- Tietze 1970 — А. Tietze, *Türkisches Sprachgut im Serbokroatischen, Ural–Altaische Jahrbücher* 42, Wiesbaden, 169.
- Томић 1984 — М. Томић, *Говор Свиничана, Српски дијалектолошки зборник XXX*, 7–265.
- Пупић — Д. Пупић, Ж. Пупић, *Речник говора Загарача, Српски дијалектолошки зборник XLIV*, 1997.
- Цыхун 1986 — Г. А. Цыхун, К реконструкцији праславјанској метафори, *Этимологија 1984*, Москва, 211–216.
- Џабеј 1976 — Е. Џабеј, *Studime etimologjike në fushë të shqipës II*, Tiranë.
- Чешљар 1983 — М. Чешљар, Из лексике Иванде (румунски Банат), *Прилози проучавању језика* 19, Нови Сад, 107–148.
- Ѕкалјић — А. Ѕкалјић, *Turcizmi u srpskohrvatskom–hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo, 1979.
- Ѕтрекељ 1908 — К. Ѕтрекељ, *Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev, Časopis za zgodovino in narodopisje V*, Maribor, 38–103.

Summary

Snežana Petrović

The paper begins with the division of two homonymous Turkish loans in Serbo-Croatian: *boga* f. “tortoise shell; something made of tortoise shell or similar material” and *baga* f. “kind of human or horse disease”. After a survey of the history of this topic, an etymological analysis of these words is given as well as an inventory of all undoubtedly or probably related lexemes. Since this word-family is very prone to expressivisation of form and meaning, included are such SCr. lexemes as *bagar* m. “lame horse; weak horse in general; fig. pejor. partially or completely lame man; disabled, weak man” and *oboglamiti* pf. “(of a horse) get ill from *baga*”, that resulted from formal and/or semantic contamination with other, etymologically unrelated words.